

SINTAKTIČKI STATUS „SAMOSTALNIH ČLANOVA REČENICE“

Ivo Pranjković

I.

U sintaktičkoj se literaturi, naročito tradicionalnoj, redovito pisalo i piše da obraćanje¹ (vokativna konstrukcija, vokativ) predstavlja tzv. samostalni rečenični član te da ne pripada rečeničnom ustrojstvu. Iako se za takvu kvalifikaciju ne može reći da je netočna, valja ipak upozoriti na to da sintaktički položaj i funkcija obraćanja njome nisu određeni, ili su, u najboljem slučaju, određeni negativno (takvo određenje, na neki način, pitanje vokativa isključuje iz sintakse). Iz takva određenja ne saznajemo, naime, uspostavlja li se obraćanjem (i)kakav odnos prema drugim sintaktičkim strukturama ili dijelovima struktura. Termin *samostalni rečenični član* nejasan je, kompromisan, pa i proturječan. Odrednica *samostalni* dopušta da se govori o odsutnosti bilo kakva odnosa s drugim sintaktičkim jedinicama (npr. s rečenicama), a odrednica *član*, nasuprot tome, pretpostavlja postojanje nekog sintaktički relevantnog odnosa. Prema tome, naziv *samostalni rečenični član* dopušta (pa čak i sugerira) interpretaciju prema kojoj ono što je njime označeno na neki neobjašnjen način i jest i nije član rečeničnog ustrojstva.

Međutim, treba priznati da čak ni takva interpretacija, ma koliko se činila proturječnom, nije sasvim nelogična ni neopravdana. Za obraćanje se naime mora reći da ne pripada rečeničnom ustrojstvu (nije u izravnom sintaktičkom odnosu ni s jednim drugim članom rečeničnog ustrojstva²), ali istodobno i to da to nikako ne mora značiti kako se o sintaksi obraćanja uopće ne može govoriti³. Drugim riječima, položaj i funkciju obraćanja nije moguće opisati na razini nesložene rečenice, ali je to moguće (i potrebno) činiti na nekoj od viših razina, na razini složene rečenice ili na razini teksta⁴. Kad to ne bi bilo moguće, morao bi uslijediti zaključak da obraćanje nema nikakva sintaktičkog statusa ni funkcije, tj. da između njega i drugih (dijelova) struktura nema nikakva sintagmatskog odnosa, a takav bi zaključak bio gotovo besmislen jer je teško i pretpostaviti da se u tekstu može naći nešto što nema nikakva sintaktičkog odnosa prema prethodnim ili sljedećim dijelovima teksta.

Prije pokušaja da se utvrdi razina na kojoj bi se obraćanje moglo razmatrati sa sintaktičkog stajališta bit će, vjerujem, zanimljivo ukratko se osvrnuti na povremena mišljenja nekih lingvista, prije svega sovjetskih⁵, prema kojima vokativ u nekim slučajevima ostvaru-

¹ Na sintaktičkoj razini bolje je govoriti o obraćanju negoli o vokativu naprosto zato što se na toj razini ne govori ni o drugim padežima, nego o njihovim funkcijama (npr. o subjektu, objektu, adverbijalu).

² Izuzima se samo njegova upotreba u funkciji i značenju subjekta (umjesto nominativa) ponajprije u narodnom pjesništvu, gdje se javlja iz metričkih razloga, npr. *Konja jaše Kraljeviću Marko* i sl. Takav vokativ nije, naravno, u funkciji obraćanja pa se obraćanjem ne bi mogao ni nazivati.

³ Takvo poimanje (po kojem bi bilo izlišno govoriti o sintaksi obraćanja) bilo bi u skladu samo s onim sintaktičkim koncepcijama prema kojima sintaktički relevantnih odnosa iznad (jedno)rečenične razine uopće nema, ali mi se čini da upravo problem obraćanja i njegov nesumnjiv odnos (ma kakve naravi bio) prema sintaktičkim strukturama ili njihovim dijelovima upozorava na tešku održivost takvih koncepcija.

⁴ Tj. polazilo bi se od pretpostavke da je obraćanje posebna rečenica (ili surečenica ili kontekstualno uključena komunikativna jedinica).

⁵ Usp. V. P. Proničev, *Sintaksis obrašćenija* (na materiale ruskog i serbohorvatskog jezika), Leningrad, 1971. V. i njegov rad *Osobine sintaksičke strukture obraćanja u odnosu na sintaksičku*

je odnos s predikatom, tj. pripada unutrašnjem ustrojstvu rečenice. Vokativ se po takvim koncepcijama pokušava opisati kao tzv. subjekt drugoga lica. Tvrdi se naime da uz glagolske oblike toga lica vokativ nije „samostalni rečenični član”, nego da funkcionira kao subjekt. To, navodno, posebno vrijedi za imperativne i upitne strukture tipa: *Čitaj Ivane!* ili *Čitaš li Ivane?* (kao dio unutrašnjeg rečeničnog ustrojstva, tj. kao „subjekt drugoga lica” takav se vokativ ne bi, razumljivo, u pismu odvajao zarezima).

Zanimljivo je da među sljedbenicima izloženog pristupa sintaksi vokativa ima i naših lingvista. Takav je pristup naime, i to u još „zaoštrenijem” obliku, svojedobno zastupao zagrebački rusist Miho Skljarov⁶. On ne samo što prihvaća mišljenje prema kojemu obraćanje uz glagolske oblike drugoga lica funkcionira kao subjekt nego tvrdi da su čak i zamjenice drugoga lica (*ti* i *vi*) vokativi, a da nominativa uopće nemaju (to bi trebalo biti donekle analogno nepostojanju imperativnih oblika prvoga lica jednine).

Uvažavajući nesumnjivu zanimljivost i poticajnost takvih poimanja⁷, mislim da ona ipak ne mogu biti prihvaćena. Obraćanje istina, uvijek i nužno, upozorava na lice (drugo) ili preciznije: njime se daje obavijest o tome da se poruka upućuje (ili će se uputiti) sugovorniku ili sugovornicima⁸ (uz to sugovornik ili sugovornici bivaju i imenovani), ali mislim da se ne može (o)braniti tvrdnja kako obraćanje to lice (drugo) i označuje. Drušim riječima, i pored neosporne veze između obraćanja i drugog lica ipak mi se prihvatljivijima čine mišljenja prema kojima vokativ uvijek ostaje „izvan paradigme s obzirom na kategoriju lica”⁹. Iz toga bi slijedila tvrdnja da obraćanje nije u izravnom sintaktičkom odnosu ni s jednim glagolskim oblikom bez obzira na to u kojem se licu taj oblik nalazio. Njegova je osnovna funkcija (i značenje) uspostavljanje (verbalnog) kontakta sa sugovornikom ili sugovornicima (možda bi se s tim u vezi moglo govoriti i o nekoj vrsti fatičke funkcije¹⁰ obraćanja). U obavijesnom smislu ono bi se moglo uspoređivati s imperativima

strukturu jednočlanih imenskih rečenica u srpskohrvatskom i ruskom jeziku, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu. X. 1968/1969. 255–293.

⁶ Usp. M. Skljarov, *O vokativu*, Rad JAZU, 327, Zagreb, 1962, 381–412.

⁷ Takva su poimanja zanimljiva i poticajna, između ostalog, i zato što još uvijek nije dovoljno istražena kategorija lica, posebno njezin sintaktički „status”. Nisu, osim toga, u dostatnoj mjeri ispitani ni odnosi pojedinačnih imeničkih oblika prema zamjenicama i licima. Uočeno je ipak da se vokativ, zbog značenja svojevrstne „imperativnosti”, u tom smislu razlikuje od nominativa i ostalih padeža. Vokativ se naime ponaša kao „imenica u drugom licu”. Takvu kvalifikaciju opravdava na neki način i činjenica da ima jezika (npr. kečuanski) u kojima se imenice mijenjaju po licima, usp. o tome P. Piper, *Zamjenički prilozci (gramatički status i semantički tipovi)*, Radovi Instituta za strane jezike i književnosti, V, Novi Sad, 1983.

I u vezi sa zamjenicama prisutne su još uvijek brojne nedoumice. Dovoljno je, na primjer, upozoriti na mišljenja nekih lingvista prema kojima zamjenice prvog i drugog lica treba svrstati u imenice (one to svakako i jesu po svojim morfološkim i funkcionalnim obilježjima). S tim je donekle u vezi i specifičan status zamjenica (i brojeva) u klasifikacijama riječi na vrste. Zamjenice i brojevi, naime, nemaju posebnih („vlastitih”) gramatičkih osobitosti koje bi ih izdvajale i od imenica i od pridjeva i od priloga („zamjeničnost” i „brojđenost” leksičke su osobitosti, usp. I. Pranjković, *Klasifikacija riječi na vrste i razine gramatičke analize*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 17, Zagreb, 1982, 27–28).

⁸ Kako je svaka vijest upućena nekom (makar i potencijalnom) sugovorniku ili sugovornicima, obraćanje je često zališno. Baš je zato nerijetko i stilski obilježeno. Nezališno je (obavijesno) zapravo samo onda kad se njime vrši izbor iz većeg broja potencijalnih sugovornika. Posebno je naglašena zališnost obraćanja u množini.

⁹ Usp. Z. Junković, *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*, Rad JAZU, 363, Zagreb, 1972, 130.

¹⁰ Usp. R. Jakobson, *Lingvistika i poetika*, Beograd, 1966, 295.

onih glagola koji (leksički) označuju uspostavljanje kontakta ili pozivanje sugovornika na sudjelovanje u komunikacijskom činu, na primjer:

(1) *O noći zadnja*, dozreo sam za te.

(Ujević 296)

(2) *Pružite uho, čujte*, misli zvuče.

sviraju mašte kao zvonke sfere.

(Ujević 139)

Opisana narav obraćanja (ponajprije s obzirom na obavijesnu vrijednost) može nam sugerirati i način na koji bi se toj konstrukciji trebalo pristupiti sa sintaktičkog stajališta. Naime, s obzirom na obavijesnu vrijednost za obraćanje se može reći, ako se promatra izolirano, da predstavlja rečenicu bez eksplicitnog gramatičkog ustrojstva (bez eksplicirane predikativnosti), sličnu primjerice tzv. nominativnim rečenicama, na primjer:

(3) Vedro nebo, bijeli oblaci, zubor fontane.

(Krlježa 11)

Rečenično je ustrojstvo (predikativnost) obraćanju imanentno zbog konstantnog značenja uspostavljanja kontakta sa sugovornikom ili sugovornicima (kao što je nominativnim rečenicama konstantno značenje postojanja, nazočnosti onoga što se imenuje nominativom).

No, upravo to osobito i konstantno značenje obraćanja (koje ne bi bilo neopravdano smatrati čak i gramatičkim jer je kategorijsko, svojstveno vokativu i samo njemu, tj. samo tom padežu) izdvaja ga od drugih konstrukcija sličnoga tipa, pored ostalih i od spomenutih nominativnih rečenica, jer nužno pretpostavlja još neku obavijest, još jednu strukturu (ili dio strukture) koja je uzrok uspostavljanju kontakta (odnosno pretpostavlja kontekstualnu ili situacijsku uključenost).

S druge strane, formalna i strukturna organizacija onoga što dolazi uz obraćanje (iza, ispred ili oko njega) nije njime uvjetovana ni pretkazljiva: nakon uspostavljanja kontakta može slijediti bilo kako organizirana obavijest (struktura), uključujući i nejezično organiziranu. Prema tome, sintaktički status obraćanja analogan je statusu oblika glagola govorenja, mišljenja, osjećanja i sl. u tzv. implicitnoj subordinaciji¹¹ (npr. *Kazete, niste mogli* i sl.). Riječ je, kao i tamo, o obaveznoj nazočnosti jednog od dijelova složene strukture, s tim da „prognozirajući“ dio¹² ne pretkazuje ništa drugo osim same nazočnosti „prognoziranog“ dijela.

Ima, razumije se, i značajnih razlika između tih dvaju tipova struktura. Jedna od najznačajnijih svakako je u tome što je kod struktura s glagolima govorenja i sl. jedan dio i s funkcionalnog gledišta zavisao od drugoga (objektni, subjektni ili predikatni odnos). Osim toga, dio koji sadrži glagol govorenja i sl. ima eksplicirano gramatičko ustrojstvo i može se proširivati (vokativ u obraćanju moguće je proširivati samo atribucijom).

¹¹ Implicitnim subordiniranim nazivaju se strukture bez veznika (asindetske) sa zavisnim odnosom među dijelovima.

¹² To je dio strukture koji sadrži element (tzv. tipizirajući) s visokim stupnjem gramatičke ili semantičke predikcije (tj. element koji iz valencijskih ili značenjskih razloga ima obaveznu „dopunu“).

Složene strukture s obraćanjem treba, zbog svega rečenog, opisivati kao posebnu i specifičnu vrstu subordiniranih struktura, i to, kao i sve druge tipove implicitnih zavisnosloženih struktura, na razini teksta¹³ (a ne na razini složene rečenice).

Osim svega što je rečeno u prilog takvu načina opisa ide i činjenica da se strukture toga tipa ne mogu „transformirati“ u eksplicitne koordinirane¹⁴, a načelno nije moguće ni diferenciranje kojemu bi rezultat bila eksplicitna subordinirana (tj. zavisnosložena) rečenica, osim ako bismo eventualno takvom smatrali složenu rečenicu u kojoj se obraćanje, kao npr. strukturi:

- (4) Dosaduješ mi svojom umišljenom uzvišenošću. Livijo.
(Krlježa 47)

na neki način parafrazira, na primjer ovako:

- (5) Liviji govorim da mi dosaduje svojom umišljenom uzvišenošću.

ili ovako:

- (6) Obraćam se Liviji i kažem joj da mi dosaduje svojom umišljenom uzvišenošću.

ili kako slično. Međutim, sasvim je očito da su strukture koje su rezultat parafraze sasvim drugačije naravi (teško da bi se, makar i uvjetno, moglo govoriti o procesu diferencijacije koji je karakterističan za preoblike implicitnih struktura u eksplicitne (tj. asindet-skih u sindetske).

Strukturama s obraćanjem sintaktički su vrlo slične i strukture koje sadrže uzvike (npr. *evo, eto, jao, halo* i sl.), zaklinjanja (npr. *majke mi* i sl.), proklinjanja, psovke i sl. pa ih treba opisivati kao i strukture s obraćanjem.

II.

Na sličan način treba, po mom mišljenju, opisivati i strukture s tzv. modifikatorima, modalno-ocjenskim izrazima (riječima, konstrukcijama) ili rečeničnim prilozima¹⁵, tj. s riječima ili konstrukcijama koje imaju kakvu modifikatorsku funkciju u odnosu na rečenicu kojoj prethode, koja im prethodi ili unutar koje se nalaze.¹⁶ Riječ je o elementima koji su predstavljeni potcrtanim dijelovima sljedećih struktura:

- (7) *Nema dvojbe*, lingvistika je empirijska znanost i mora to ostati.
(Katičić 37)

- (8) Svjesni toga, tvorci platforme su. *čini se*, krenuli u razradu ovog sistema vrlo oprezno

(„Vjesnik“ 12. 2. 1980. 13)

- (9) *A istini za volju*: nije u krizi književnost, nego funkcija književnosti u društvu.
(Ladan 81)

- (10) *Dakako*. Ja sam Argus.
(Matoš 95)

¹³ Jer zavisnost među dijelovima takvih struktura nije gramatički (veznicima) eksplicirana kao kod zavisnosloženih rečenica.

¹⁴ To su strukture koje se tradicionalno nazivaju nezavisnosloženim (vezničkim) rečenicama.

¹⁵ Usp. M. Ivić, *O srpskohrvatskim rečeničnim prilozima*, Južnoslovenski filolog, XXXIV, Beograd, 1978, 1-17.

¹⁶ Ovdje se, razumljivo, ne uzimaju u obzir oni modifikatori ili rečenični „prilozi“ koji su po obliku (zavisne) klauze subordiniranih vezničkih rečenica, npr. *Ako se to ima u vidu* (sve će biti razumljivije ili sl.).

- (11) *Vrlo važno*, radije ću se posavjetovati.
(Hašek 468)
- (12) Evropa. *prema tome*, nije ljubavnica boga nad bogovima.
(Krlježa 87)
- (13) No. *svejedno*, bilo je mnogo žena koje su ljubile te oči, oči Lema Kamena.
(Tadijanović 42)
- (14) *Istina*, razumljiva mi je ambicija našeg suvremenika.
(Tenžera 84)
- (15) *Zaludu!* Sve su manje njegovi i ljudi i predmeti.
(Aralica 66)

Prije razrade iznijete tvrdnje potrebno je nešto reći o razlici između prvih triju (7, 8 i 9) i ostalih struktura. Važna se razlika, prije svega, sastoji u tome što modifikatori u prvim trima primjerima imaju eksplicirano gramatičko ustrojstvo i/ili predikativnost¹⁷ (primjer 9 u tom smislu kao da je „prijelazan” jer se predikativnost u njemu na neki način pretpostavlja zbog stalnosti i učestalosti konstrukcije *istini za voju treba reći ili sl.*). Modifikatori u ostalim primjerima nemaju eksplicirane predikativnosti, nemaju formu rečenice, nego priloga.

U vezi sa strukturama od 10 nadalje postavlja se vrlo važno pitanje je li potcrtane izraze u tim primjerima opravdano smatrati posebnim dijelovima složenih sintaktičkih struktura, tj. posebnim rečenicama (eventualno klauzama, surečenicama).¹⁸ U tradicionalnoj sintaktičkoj literaturi uglavnom nije bilo ni pokušaja da se strukture s takvim konstrukcijama (izrazima, uvodnim riječima, uvodnim konstrukcijama i sl.) opišu. Nešto više pažnje (i u serbokroatistici) posvećivano je takvim vrstama struktura onda kad su im dijelovi bili emancipirani u tekstu (tj. odvojeni točkom ili njoj adekvatnim interpunkcijskim znakom). Svrstavane su obično među nepotpune ili čak „nepravilne” rečenice kakvih se inače u tradicionalnoj sintaksi izdvajao čitav niz, npr. krmje, eliptične, rečenice bez razvijanih glavnih dijelova, nominativne rečenice, infinitivne rečenice, besubjektne rečenice, iskazi i sl.

Zahvaljujući nekim novijim istraživanjima problem se takvih pojavnosti sintaktičke razine može riješiti prilično jednostavno. Pritom se polazi od pretpostavke da je rečenici moguće i potrebno pristupiti s dvaju aspekata: s jezičnog i s komunikativnog. S obzirom na to razlikuju se: a) rečenice kao (formalno) jezične jedinice (tzv. pseudorečenice) s „lažnim”, apstraktnim smislom koji proizlazi iz potpunosti njihova gramatičkog ustrojstva i koji je presupozicijskog karaktera i b) rečenice kao komunikativne jedinice koje ne moraju imati eksplicitno izražena gramatičkog ustrojstva (predikativnosti); njihov smisao, a time i predikativnost, uvjetovani su kontekstualno ili situacijski¹⁹.

¹⁷ Takvi modifikatori često sadrže oblike glagola govorenja, mišljenja i sl. Zato nas ovdje ponajprije zanimaju modifikatori bez eksplicirane predikativnosti (npr. *medutim, uostalom, uglavnom, sigurno* i sl.).

¹⁸ U literaturi se, posebice sovjetskoj, takvi dijelovi struktura često nazivaju uvodnim konstrukcijama, a strukture s takvim konstrukcijama (izrazima, riječima ili sl.) „osloženjenim” rečenicama (usp. A. J. Anikin, *Osnovnye gramatičeskie i semantičeskie svojstva vvodnyh slov i slovosočetanii*, Russkij jazyk v škole, 4, 1956, 22–28. i E. S. Skoblikova, *Sovremennyj russkij jazyk. Sintaksis prostogo predloženi-ja*, Moskva, 1979, 224–227).

¹⁹ Usp. V. A. Zvegincev, *Predloženie i ego otnošeniye k jazyku i reči*, Moskva, 1976. i I. Pranjković, *Koordinacija u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb, 1984, 9–19.

Kontekstualna i/ili situacijska uvjetovanost predikativnosti glavni je razlog što se u tekstu mogu emancipirati čak i one rečenice koje, bar na prvi pogled (formalno), nemaju nikakva gramatičkog ustrojstva, naprimjer:

(16) Zaboravio sam novine. *I cigarete.*

(17) Došao je. *Ako.*²⁰

Što se tiče modifikatora (posebno onih kod kojih predikativnost nije eksplicirana), njih je potrebno promatrati i analizirati najprije s komunikativnog aspekta, i to ne samo zato što većina njih nema formalno eksplicirana ustrojstva nego i zato što neki od njih mogu funkcionirati kao signali kontekstualne uključenosti²¹ rečenica (npr. *međutim*, *uostalom*, *prema tome*, *s obzirom na to* itd.).

Zbog osobnosti svoga značenja i specifičnog odnosa prema dijelu teksta koji modificiraju modifikatori nužno pretpostavljaju, „prognoziraju” dio strukture na koji se odnose. S druge strane, modifikatori načelno ne uvjetuju formalnu i strukturnu organizaciju dijela koji modificiraju. U tom su smislu potpuno analogni obraćanju i glagolima govorenja i sl. u asindetskim složenim strukturama. (Uostalom, strukture s modifikatorima razlikuju se katkad od struktura s glagolima govorenja i sl. samo po modalno-ocjenskom značenju, usp. primjere 7. 8 i 9 te bilješku 17.). Ipak, za mnoge se od modifikatora može reći da utječu na semantiku onog dijela koji modificiraju, a to katkada može imati i strukturno relevantnih implikacija (npr. dio strukture koji modificira rečenični prilog *međutim* mora biti u nekoj vrsti nesklada, semantičkog, pa onda katkada i strukturnog, s dijelom teksta s kojim ga taj prilog povezuje i stavlja u odnos).

Rečenični se prilozii razlikuju od obraćanja (a i od glagola govorenja) i po tome što mnogi od njih mogu dolaziti u površinski vrlo sličnim tipovima struktura u kojima funkcioniraju kao unutarrečenični prilozii (adverbi), tj. čine sastavni dio rečeničnog ustrojstva. Zbog toga neke od struktura s modifikatorima (odnosno adverbima) mogu biti tretirane i kao ambigvitetne, homonimne (naravno, potencijalno). Ta se ambigvitetnost vrlo često

²⁰ Mihailo Stevanović (njegovi su primjeri 16 i 17) dijeli rečenice toga tipa u dvije skupine s obzirom na to imaju li (usp. primjer 16) ili nemaju sintaktičkog odnosa prema drugom dijelu ili drugim dijelovima struktura (primjer 17). Prve naziva rečenicama bez razvijenih glavnih dijelova, a druge, po Beliču, iskazima (rečenice bez razvijenih glavnih dijelova razlikuju se od iskaza, između ostalog, i po tome što se one mogu „dopuniti” dijelovima koji nedostaju, a iskazi načelno nemaju čime biti dopunjeni, usp. M. Stevanović, *Rečenice bez razvijenih glavnih delova*, Naš jezik (n. s.), 9, 5–23.

Zivojin Stanojčić, usp. *Jedna vrsta nepotpunih rečenica kod savremenih pisaca*, Naš jezik (n.s.), 10, 29–44, smatra „glavnim formantima” takvih rečenica funkciju i intonaciju. Kod rečenica prvoga tipa intonaciju smatra sekundarnim formalnim obilježjem, a kad je riječ o iskazima, smatra je primarnim, čak i semantičkim obilježjem. Razmotrimo li pažljivije navedene primjere napisane ovako:

zaboravio sam novine i cigarete
došao je ako

nameće se upravo suprotan zaključak: intonacija je relevantnija u prvom primjeru jer od nje ovisi o kakvoj je strukturi riječ. U drugom bi se primjeru intonacija mogla smatrati sekundarnom jer postoji samo jedna mogućnost intonativne realizacije (izuzetne „metajezične” okolnosti u kojima bi se *ako* supstantiviziralo mogu se zanemariti) koja bi bila na zadovoljavajući način obavijesna. Teoretski nešto utemeljeniji i, po mom mišljenju, prihvatljiviji pristup toj problematici dat je u radu Radoja Simića *Strukturno-tipološke karakteristike iskaza u slovenskim jezicima*, Južnoslovenski filolog, XXXIV, Beograd, 1978, 35–58. U sovjetskoj sintaktičkoj literaturi strukture predstavljene primjerima 16 i 17 nazivaju se priključnicima, usp. O. P. Zdanova, *O meste prisosedinitel'noj svjazi v rjadu sintaksičeskih otnošenij*, u: Sintaksis i intonacija, UFA, 1976, 142–147.

²¹ J. Silić, *Od rečenice do teksta*, Zagreb, 1984, 109–133.

razrješava redom riječi (npr. tako da rečenični modifikator dode na početak ili na kraj strukture). Tako se npr. struktura:

(18) *Zaista*, meni se žuri u polje mojega oca.
(Tadijanović 75)

ili struktura:

(19) Meni se žuri u polje mojega oca. *zaista*.

razlikuje od strukture:

(20) Meni se *zaista* žuri u polje mojega oca.

u kojoj je element *zaista* „modifikator glagola” (okolnosna, priložna oznaka). Sličnu funkciju mogu imati i intonativna sredstva (koja se u pismu obično materijaliziraju zarežima), na primjer:

(21) Meni se, *zaista*, žuri u polje mojega oca.

Rečenični prilozi dakle, kad to doista jesu, tj. kad su u odnosu prema čitavoj rečenici, a ne prema jednom njezinom članu (predikatu), nisu ni posredno uključeni u rečenično ustrojstvo pa ih nije moguće opisivati na razini (nesložene) rečenice (termin „osložnjena rečenica”, koji je spomenut u bilješci 18, ne samo da ne doprinosi rješavanju sintaktičkog statusa rečeničnih priloga, ili tzv. uvodnih konstrukcija, nego sasvim relativizira i dovodi u pitanje čak i samu podjelu rečenica na složene i nesložene).

Taj tip struktura nije, po mom mišljenju, opravdano opisivati ni na razini složene rečenice, i pored toga što se može govoriti o zavisnom odnosu modifikatora i modificiranog dijela strukture jer ta zavisnost nije utemeljena na gramatičkim kategorijama, nego na leksičkom značenju i sintaktičkoj funkciji (na nadrečeničnoj razini) koja iz njega proizlazi.

Zbog svega toga, složene strukture kojima je jedan od dijelova rečenični modifikator treba opisivati kao posebnu vrstu implicitnih subordiniranih struktura, i to na razini teksta kao i druge jukstapozicijski složene strukture slične naravi.

S a ž e t a k

Ivo Pranjković, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 801.561:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 23. studenoga 1987.

Syntactical Status of "Independent Sentence Segments"

The article is an attempt to resolve the question of the syntactical status of what are known as independent sentence segments (address, exclamatory structures, sentence adverbs, etc.). The contention is made that such elements form a specific dependent relationship with the rest of the structure, and that structures of this type should be considered as implicit (asyndetic) subordination. Dependence consists first in the fact that the „independent” part in such structures (invariably) predicts the presens of the other part.